

พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” : การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตก ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย*

ณัฐกาญจน์ นาคนวน**

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาพระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชในฐานะเรื่องเล่าทศชาติชาตกในสังคมไทยร่วมสมัย โดยมีวัตถุประสงค์ การวิจัยเพื่อศึกษาการสืบทอดและการสร้างสรรค์ ทั้งด้านเนื้อหา แนวคิด กลวิธีการ เล่าเรื่อง และรูปแบบการนำเสนอ ผลการศึกษาพบว่าพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** แสดงให้เห็นการสืบทอดเนื้อหาและแนวคิดทั้งจากวรรณคดีชาตก วรรณคดีพระพุทธศาสนา และวรรณคดีคำสอน โดยนำขนบวรรณคดีมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทสังคมและ ผู้เสพ มีการสร้างสรรค์กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยการดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบ โดยใช้รูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องในการนำเสนอ กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**แสดงให้เห็นกระบวนการการสืบทอดและการสร้างสรรค์ในวัฒนธรรมทศชาติ ชาตก เป็นชาตกประจำรัชสมัยในรัชกาลที่ ๙ และเป็นวรรณคดีชาตกสมัยใหม่อันยืนยัน การดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาตกได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: พระมหาชนก; วรรณคดีชาตก; วรรณคดีชาตกสมัยใหม่

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “เรื่องเล่า ทศชาติชาตก: การสืบทอดในสังคมไทยร่วมสมัย” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมกลางกุลเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ร่วม ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณสำหรับคำแนะนำอันมีค่าอย่างยิ่ง ณ โอกาสนี้

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

The Story of Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol Adulyadej: The Transmission and Creativity of Jataka Literature in Contemporary Thai Society*

Natthakarn Naknuan**

Abstract

The Story of Mahajanaka is a literary work composed in 1996 by His Majesty King Bhumibol Adulyadej, King Rama IX of Thailand. This paper aims at studying this text as a narrative of Thotsachat Jatakas in contemporary Thai society in terms of transmission and creativity of content, concept, storytelling technique, and presentation format. The study reveals that not only was *The Story of Mahajanaka* transmitted in both content and concept from Jataka, Buddhist and didactic literature, but also some literary conventions were adapted to suit Thai readers in contemporary Thai society. Moreover, the creative aspects that can be found in this text are presented through various storytelling techniques: the adaptation and changing of the ending and the presentation in illustrated book format. According to its significance in many aspects, the text can firmly establish itself as the Jataka of King Rama IX's reign and also as a narrative of Thotsachat Jatakas in contemporary Thai Society which illustrates the existence of

* This article is part of dissertation for the degree of Doctor of Philosophy and part of the research project entitled The Narratives of Thotsachat Jatakas: Transmission in Contemporary Thai Society". I would like to express my gratitude to my advisor, Assoc.Dr. Suchitra Chongstivatana and Dr. Namphueng Padamalangkula for suggestions and support

** A lecture at Faculty of Liberal Arts, Mahidol University.

the process of transmission and creativity of Jataka literature in Thai Thotsachat Jatakas culture up to the present day.

Keywords: Mahajanaka Jataka; Jataka literature; Modern Jataka Literature

บทนำ

ทศชาติชาดกมีความสำคัญในสังคมไทยมาช้านานด้วยนัยยะทางความหมายของการเป็นสิบพระชาติสุดท้ายก่อนเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื้อหาของทศชาติชาดกกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ อันเป็นกระบวนการหนึ่งของการสอนธรรมะ เพื่อสืบทอดหลักธรรมทางพุทธศาสนา โดยสอนให้เข้าใจถึงแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ นำสู่การปฏิบัติตามตามสมควรได้ แต่เดิมคนไทยรู้จักและคุ้นเคยกับทศชาติชาดกผ่านศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ประเพณีเทศน์มหาชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ ความสำคัญของทศชาติชาดกในสังคมไทยปรากฏเป็นหลักฐานผ่านงานศิลปะ คติความเชื่อ ประเพณีและวิถีชีวิตไทย กล่าวได้ว่า เรื่องเล่าทศชาติชาดกดำรงอยู่ในกระบวนการสืบทอดและสร้างสรรค์วรรณคดีชาดกมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ทั้งการสืบทอดในวัฒนธรรมวรรณศิลป์และในสังคมไทย

ผู้วิจัยสังเกตพบว่า ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา มีการสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกอย่างต่อเนื่องด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งเรื่องเล่าที่เป็นร้อยกรองขนาดยาว ร้อยแก้ว ละครโทรทัศน์ การ์ตูน และการ์ตูนอนิเมชัน และจากการศึกษาพบว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก**พระชาติที่สองของพระโพธิสัตว์ในเรื่องเล่าทศชาติชาดก ตีพิมพ์เผยแพร่และจำหน่ายใน พ.ศ. ๒๕๓๙ ความนิยมสร้างสรรค์เรื่องเล่าทศชาติชาดกในงานประเภทร้อยแก้วและการนำเรื่อง “พระมหาชนก” มาสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ ปรากฏอย่างเด่นชัด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นต้นมามีการใช้เนื้อหาจากชาดกเรื่องต่าง ๆ สร้างสรรค์เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่อง การ์ตูนและการ์ตูนอนิเมชันเป็นจำนวนมาก

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นการนำเสนอวรรณคดีชาดกในรูปแบบใหม่ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนนำเนื้อหาและคำสอนจากพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ไปเผยแพร่และปรับใช้กับศาสตร์สาขาอื่น ๆ เกิดเป็นความนิยมในวงกว้าง เช่น ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ ใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนและการสร้างสรรค์กิจกรรมในชั้นเรียน รวมถึงการศึกษาพระราชนิพนธ์

พระมหานก โดยใช้ความรู้จากศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นต้นดังปรากฏบทความและงานวิจัยที่ศึกษา**พระมหานก**พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช อาทิ

การศึกษาด้านอักษรศาสตร์และนิเทศศาสตร์ศึกษาเนื้อหาพระราชนิพนธ์**พระมหานก** แสดงให้เห็นว่าพระราชนิพนธ์**พระมหานก** เป็นวรรณคดีพุทธศาสนา รวมสมัยที่มีเนื้อหาและแนวคิดเหมาะสมกับยุคสมัย ทั้งมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรม คำสอน มีการนำไปดัดแปลงเป็นสื่อการแสดง รวมถึงการศึกษาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับเนื้อหาเช่น บทความเรื่อง “พระมหานก: โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย” ของ สุธิตรา จงสถิตยัวัฒนา (๒๕๕๒) บทความเรื่อง “พระมหานก: คำสอนจากพ่อ” ของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (๒๕๕๒) งานวิจัยเรื่อง “การอภิปรายความบทพระราชนิพนธ์: พระมหานก” ของ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (๒๕๕๔) บทความเรื่อง “นาฏยลีลาพระมหานก: การสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอชาดกในสังคมไทย” ของ สุกัญดา มหารากร (๒๕๕๖) บทความเรื่อง “พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: ของขวัญพระราชทานสำหรับปวงชนชาวไทย” ของ กุสุมา รักษมณี (๒๕๕๙)

การศึกษาด้านรัฐศาสตร์แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบทพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหานก** กับบทบาทและสถานภาพพระมหากษัตริย์ เช่น วิทยานิพนธ์ของ สุธิตรา ศรีมูล ศึกษาเรื่อง **ภาวะผู้นำแบบ “ตะวันออก” : ศึกษาผ่านพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหานก** (๒๕๔๘) วิทยานิพนธ์ของ ปริญญวัฒน์ วัชรอาภากร ศึกษาเรื่อง **พระมหานก: การพัฒนาประเทศในกระบวนการทัศน์โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ** (๒๕๔๙) วิทยานิพนธ์ของ วิชุดา เกติมณี ศึกษาเรื่อง **แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำจากบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเรื่องพระมหานก** (๒๕๕๐)

งานวิจัยด้านครุศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ส่วนใหญ่ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้บทพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหานก** เป็นสื่อในการเรียนการสอน เช่น วิทยานิพนธ์ของ สุธิตารัตน์ พลแพงพา ศึกษาเรื่อง **ผลของการสอนนิทานชาดกเรื่องพระมหานก โดยใช้การสอนแบบโครงการที่มีต่อความเพียรของเด็กวัยอนุบาล** (๒๕๔๔) วิทยานิพนธ์ของ กอปรพร คำศรีสุข ศึกษาเรื่อง **การพัฒนาชุดการสอนเรื่องพระมหานก ตอน**

ปริศนามะม่วงสองต้น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ (๒๕๔๖) วิทยานิพนธ์ของ ญัฐนิช จันทร์ ศึกษาเรื่องการพัฒนาทักษะด้านการอ่านเชิงวิเคราะห์และเจตคติต่อการเรียนการสอน วิชาภาษาอังกฤษ โดยใช้พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระมหาชนก” ฉบับการ์ตูนภาษาอังกฤษ ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนผาง ชนูปถัมภ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่เขต ๓ (๒๕๕๑) เป็นต้น

การทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่า การศึกษาพระมหาชนกพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมุ่งศึกษาด้านการดัดแปลงเนื้อหา คุณค่าจากเนื้อหาแนวคิด และการนำพระราชนิพนธ์ไปใช้ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งในบทความวิจัยนี้จะอภิปรายในประเด็นที่ต่างไป โดยจะกล่าวถึงการสืบทอดเนื้อหา และแนวคิดจากวรรณคดีชาดก การสร้างสรรค์เป็นหนังสือภาพประกอบ รวมถึง กระบวนการสร้างเรื่องเล่าทศชาติในวัฒนธรรมทศชาติชาดกของไทย

พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”กับการสืบทอดขนบวรรณคดีชาดก

พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องลายเส้นจิตรกรรม ไทยพิมพ์สีสี่ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกเป็นฉบับปกแข็งในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สร้างเหรียญพระมหาชนก ควบคู่กับพระราชนิพนธ์ เรื่อง **“พระมหาชนก”** ฉบับปกแข็ง” ส่วนฉบับปกอ่อนจัดทำ เฉพาะหนังสือ พิมพ์จำหน่ายครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเป็นหนังสือการ์ตูนแบบนิยายภาพมีทั้งที่เป็นภาพ สีสี่และภาพขาวดำ ทั้งนี้เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกระดับอายุและระดับสติปัญญา ในบท พระราชนิพนธ์ ทรงกล่าวถึงการพระราชนิพนธ์โดยดัดแปลงเนื้อเรื่องตอนท้ายให้ เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันรูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย เพื่อถ่ายทอด ความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตแก่สาธุชนทั้งหลาย ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแปลมหาชนกชาดก
เสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษก
แห่งรัชกาล ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการ
ดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย.

ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม
กำลังกายที่สมบูรณ์.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:(๘))

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
โปรดกระหม่อมให้พิมพ์ในโอกาสเฉลิมฉลองกาญจนาภิเษกแห่งรัชกาล” เมื่อเดือน
มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ นั้น ถือเป็นวาระพิเศษอันเป็นมงคลที่พระมหากษัตริย์ทรง
พระราชทานบพิตรราชนิพนธ์เป็น “ของขวัญ” อันล้ำค่าแก่ปวงชนชาวไทย โดย
ในบริบทการสร้างสรรค์ทศชาติชาดก พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้อุปถัมภ์การ
สร้างสรรค์ทศชาติชาดกมาแต่โบราณ ในมิตินี้แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการ
สร้างวรรณคดีชาดกในสังคมไทย ทั้งยังแสดงให้เห็นการใช้ทศชาติชาดกเฉลิมฉลอง
ในวาระมงคลของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ การสร้างเหรียญพระมหาชนกควบคู่กับ
พระราชนิพนธ์ โดยด้านหน้าเป็นภาพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช
กำลังทรงงาน ภาพด้านหลังเป็นภาพพระมหาชนกถวายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรและกำลัง
สนทนากับนางมณีเมขลาแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวิริยะบารมีอันเป็นแนวคิด
สำคัญของพระราชนิพนธ์พระมหาชนก เหรียญพระมหาชนกจึงเป็นทั้งเครื่องบูชา
และเครื่องเตือนใจให้ตระหนักถึงความสำคัญของความเพียร โดยมีพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเป็นแบบอย่าง เป็นกลวิธีการสื่อแนวคิดและสอนผ่าน
เหรียญพระมหาชนก ซึ่งการสร้างเหรียญประกอบกับการสร้างสรรค์บพิตรราชนิพนธ์
ไม่เคยปรากฏในกระบวนการสร้างสรรค์ทศชาติชาดก

ภาพที่ ๑: ภาพเหรียญพระมหาชนก

นอกจากนั้น บทพระราชปรารภที่ว่า “ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย”. สอดคล้องกับเนื้อหาพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ ความว่า “เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังเข้ามรรคาแห่งความสุขไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ” การเน้นย้ำคำว่า “สาธุชน” สื่อถึงประชาชนและกลุ่มผู้อ่าน แสดงความจงใจของผู้ทรงพระราชนิพนธ์ในการสร้างสรรค์วรรณคดีพระพุทธานุศาสน์ที่มีพันธกิจในฐานะวรรณคดีคำสอน ช่วยขัดเกลาจิตใจประชาชน นอกจากนี้ยังมีนัยยะสื่อถึงการแสดงบทบาทหน้าที่ของ “พระมหาชนก” ในฐานะ “พระมหากษัตริย์” ผู้ทรงทศพิธราชธรรมกับ “พระโพธิสัตว์” ผู้ชี้ทางปัญญานำพามวลมนุษย์ก้าวข้ามวัฏสงสาร

การสืบทอดขนบวรรณคดีชาตก

พระมหาชนกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีการดัดแปลงเนื้อหา ทั้งในส่วนของคาถาและส่วนเนื้อความ เป็นการนำเรื่องทศชาติชาตกมา “เล่าใหม่” โดยนำคำสอนจากเนื้อหาและแนวคิดมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทการรับสารของคนในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งนี้ การแต่งเรื่องเดิมเป็นสำนวนใหม่เป็นขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตก เช่น การแต่งมหชาติหลากหลายสำนวนในแต่ละยุคสมัย

การดัดแปลงเนื้อหาอันถือเป็นลักษณะใหม่และไม่เคยปรากฏในกระบวนการดัดแปลงวรรณคดีชาตก ได้แก่ การเปลี่ยนเนื้อหาบทานชาตกในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องจากการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินเรื่อง การเปลี่ยนเนื้อหาในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ทำให้การจบเรื่องต่างไปจาก**อรรถกถาชาตก** และส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิด รวมถึงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่เปลี่ยนไป ลักษณะดังกล่าวเป็นกลวิธีสำคัญอันแสดงให้เห็นการสร้างสรรควรรณคดีชาตกสมัยใหม่เป็นการเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์และเพื่อสื่อสารกับกลุ่มผู้อ่านในสังคมไทยร่วมสมัย นอกจากนี้ในบริบทของการเล่าใหม่ ผู้แต่งในฐานะพระมหากษัตริย์ทรงใช้ชาตกเป็นเครื่องมือสื่อสารกับประชาชน ใช้สอนประชาชนโดยที่มิติของเนื้อหาการสอนมิได้สอนเพียงหลักธรรมะ แต่ทรงแสดงให้เห็นการนำหลักธรรมะมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต การนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อสื่อสารกับประชาชนหลายระดับ สัมพันธ์กับธรรมชาติของชาตกที่ทำให้เกิดการตีความหลายระดับได้ ทั้งยังสร้างสรรค์ในรูปแบบหลากหลาย ทำให้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นชาตกประจำรัชสมัย

การเปลี่ยนเนื้อหาบทานชาตกในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นการเปลี่ยนเพื่อนำเสนอแนวคิดให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคม โดยเฉพาะบริบทที่ประชาชนในสังคมไทยต้องเผชิญภาวะปัญหา จากเดิมที่จบเรื่องด้วยพระโพธิสัตว์ออกบวชเปลี่ยนเป็นพระโพธิสัตว์เป็นผู้ให้ “ปัญญา” แก่ประชาชน การเปลี่ยนเนื้อหาช่วงท้ายจนจบเรื่องเปลี่ยนจุดเน้นจากเนกขัมมบารมีเป็นปัญญาบารมี ซึ่งในทศชาติชาตกพระโพธิสัตว์ที่แสดงปัญญาบารมีเด่นชัด ได้แก่ มโหสถกับวิธูรบัณฑิต การนำเสนอวิริยะบารมีควบคู่กับปัญญาบารมีรวมถึงความเสียสละของพระมหาชนก ในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**นำเสนออภินิหารของพระโพธิสัตว์ผ่านตัวละครให้เป็นตัวอย่างแบบรูปธรรม โดยเฉพาะความวิริยะและการใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาของพระโพธิสัตว์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน การดำเนินเรื่องได้สร้างเอกภาพของเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ โดยยังคงนำเสนอแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญบารมีภายใต้ขนบเนื้อหาของชาตก ในมิตินี้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**สืบทอดพันธุกิจวรรณคดีชาตกด้วยการนำชาตกมาใช้เป็นเครื่องมือในการสอน การปลูกฝังอุดมคติและ

อุดมการณ์ในสังคมไทย ดังนั้นแล้ว การเปลี่ยนเนื้อหาหนานชาดกในพระราชนิพนธ์ **พระมหาชนก**จึงมีความสำคัญทั้งในแง่กระบวนการสร้างสรรค์และการนำวรรณคดีชาดกมาใช้ในบริบทสังคม

พระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก**แบ่งเนื้อหาเป็น ๓๗ บท แต่ละบทนำเสนอเนื้อหาเป็นตอนสั้น ๆ ใช้ภาษากระชับเพื่อผู้อ่านจะเข้าใจได้ง่าย การดำเนินเรื่องตอนต้นตั้งแต่ตอนที่ ๑ - ตอนที่ ๒๖ ดำเนินความเช่นเดียวกับ**อรรถกถาชาดก** ส่วนการดัดแปลงด้วยการเพิ่มเติมและตัดทอนเนื้อหา ได้แก่ การเพิ่มเติมเนื้อหาด้วยการแทรกอดีตเรคาถาในตอนที ๒๗ การสรุปความเนื้อหาในตอนที ๒๙ โดยตัดทอนเนื้อหาส่วนที่**อรรถกถาชาดก**บรรยายถึงการทดสอบบุคคลที่จะรับราชสมบัติ วิธีการแก้ปริศนาของพระมหาชนกและการปล่อยผุสสรณเสียงหาย

การเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายเรื่องอยู่ในตอนที่ ๓๔-๓๗ เป็นเนื้อหาส่วนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ โดยนำเสนอบทบาทหน้าที่ที่เปลี่ยนไปของตัวละครพระมหาชนก ส่งผลต่อแนวคิดอันเป็นสาระสำคัญของเรื่องเปลี่ยนจากใน**อรรถกถาชาดก**ที่เมื่อพระมหาชนกทรงเห็นว่าราชสมบัติเป็นภัยก็ตัดสินใจหนีพระทัยออกบวช ส่วนพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก**หลังจากพระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงที่มีผลถูกทำลาย ก็ทรงเห็นว่าการทำงานตามต้นมะม่วงแสดงถึง “ความไม่รู้” หรือ “อวิชชา” ของประชาชน พระมหาชนกจึงยังคงทำหน้าที่ในฐานะพระมหากษัตริย์ยังไม่ออกบวช ด้วยทรงห่วงใยทุกข์สุขและความเป็นไปของประชาชน การจบเรื่องที่พระมหาชนกตั้งปุเทะเลยวิชชาลัยเกิดจากทรงนึกย้อนถึงเหตุการณ์ที่ทรงสนทนากับนางมณีนชลา ประกอบกับพิจารณาเห็นว่าประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต จึงต้องตั้งสถาบันการศึกษาให้ความรู้แก่ประชาชน

พระมหาชนกทอดพระเนตรเห็นต้นมะม่วงถูกทำลายแล้วเกิดความสังเวชใจและเกิดปัญญาตระหนักรู้ว่าการมีผลของต้นไม้เทียบได้กับการครองราชย์และการครอบครองราชสมบัติ ในมิตินี้จึงมิได้หมายถึงเฉพาะราชสมบัติของกษัตริย์ แต่หมายถึงทรัพย์สินสมบัติหรือสิ่งมีค่าที่เป็นสมบัติและอยู่ในความครอบครองของแต่ละคน เมื่อประชาชนไม่รู้จักรั้วใช้หรือถนอมรักษาก็จะทำลายทรัพย์สินมัตตินั้น สอดคล้องกับการ

ปุณฺเฑาะพฺทอนกลางเรื่องที่นางมณีเมขลากล่าวกับพระมหาชนกเรื่องการตั้งปุทะเลยมหาวิชชาลัย ตอนอุ้มพระองค์ขึ้นจากมหาสมุทรเหาะไปส่งยังเมืองมิลิลา

พร้อมกันนั้น เทวดาก็ได้กล่าวอติเรกคาถาว่า :

ข้าแต่บัณฑิต วาจาอันมีปาฏิหาริย์มีบังควรหายไปในอากาศ.
ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน. ถึงกาล
อันสมควร ท่านจงตั้งสถาบันการศึกษาให้ชื่อว่า โพธิยาลัยมหา
วิชชาลัย. ในกาลนั้นท่านจึงจะสำเร็จกิจแท้.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:๙๖)

เนื้อหา**พระมหาชนก**ฉบับพระราชนิพนธ์ ได้แทรกการกล่าว “อติเรกคาถา” อันหมายถึง คาถาพิเศษ เป็นคาถาที่เพิ่มขึ้นมาโดยเฉพาะและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่อง นั่นคือ “วาจาอันมีปาฏิหาริย์มีบังควรหายไปในอากาศ. ท่านต้องให้สาธุชนได้รับพรแห่งโพธิญาณจากโอษฐ์ของท่าน” และพระมหาชนกจะยัง “ไม่สำเร็จกิจที่แท้” จนกว่าจะตั้งสถาบันการศึกษาโพธิยาลัยมหาวิชชาลัย การให้ความรู้แก่ประชาชนจึงเป็นหน้าที่หนึ่งของพระมหาชนกที่ได้รับมอบหมายจากเทวดา “กิจที่แท้” จึงเป็นการสร้างบารมีทั้งปัญญาบารมีและทานบารมีอันนอกเหนือไปจากวิริยบารมีที่พระองค์ได้กระทำไปแล้วในการว่ายน้ำข้ามมองไม่เห็นฝั่ง นอกจากนี้ การที่นางมณีเมขลาเรียกพระมหาชนกว่า “บัณฑิต” ก็แสดงถึงความยกย่องและชื่นชม “ปัญญา” ของพระมหาชนก รวมถึงการใช้คำว่า “วาจาอันมีปาฏิหาริย์” และ “พรแห่งโพธิญาณ” ก็ล้วนแสดงให้เห็นว่าความเพียรและประโยชน์ของความเพียรที่พระมหาชนกกล่าวแก่นางมณีเมขลาเป็นเรื่องสำคัญ เป็นสมบัติทางปัญญาที่ควรถ่ายทอดเพื่อสร้างปัญญาให้แก่ประชาชนต่อไป ในมิตินี้ความตระหนักรู้อันเกิดจากปัญญาของพระโพธิสัตว์จึงเป็นปัญญาที่สามารถนำไปสู่การสร้างบารมีอื่น ๆ และสามารถสร้างประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์ต่อไปได้ ความตอนนี้นั้นย้ำอีกครั้งในเนื้อหาส่วนท้าย กล่าวคือ

...เทวดากล่าวชี้ว่าพระองค์จะยังข้ามรรคาแห่งความสุข
ไม่ได้ หากไม่กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ. นางมณีเมขลาให้พระองค์
ตั้งสถาบันการศึกษา ให้ชื่อว่า ปุทะเลยมหาวิชชาลัย. แม้ในกาลนั้น
ก็จะสำเร็จกิจและได้มรรคาแห่งบรมสุข.

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:๑๒๙)

การ “กล่าวธรรมให้สาธุชนได้สดับ” เป็นภารกิจสำคัญของพระโพธิสัตว์ เป็นการบำเพ็ญสังขารมีที่ได้ไว้กับนางมณิเมขลา และทำให้ “สำเร็จกิจและได้มรรคาแห่งบรมสุข” ในลักษณะนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระโพธิสัตว์จะต้องสั่งสมบุญบารมีด้วยการสร้างปัญญาบารมีและทานบารมี แนวคิดการสั่งสมบารมีด้วยความเพียรและการออกบวชจึงมุ่งเน้นไปที่บารมีอันเกิดจากความเพียรและการเผยแผ่ปัญญาของพระมหาชนก ในแง่นี้การตั้ง “ปุทะเลยมหาวิชชาลัย” จึงเป็นการจบเรื่องที่เปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ จากการออกบวชเพื่อสั่งสมบุญบารมีแบบพระปัจเจกพุทธเจ้า เป็นการแสดงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ในมิติของผู้นำพามวลมนุษย์ให้ข้ามพ้นจากวัฏสงสาร ตัวละครพระมหาชนกที่สร้างสรรคในพระราชนิพนธ์แสดงบทบาทหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ที่ต่างไปจาก **อรรถกถาชาดก** แต่ยังคงอยู่ในมิติความหมายของคำว่า “พระโพธิสัตว์” ที่ว่า “ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ไม่เพียงแต่จะมีญาณความรู้ เข้าใจความเป็นไปของธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง แต่ยังต้องมีพระกรุณากว้างขวาง ไม่สิ้นสุดจางจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ เป็นบาทแห่งปณิธานอันจะทำให้เป็นพระโพธิสัตว์ ผู้เต็มบริบูรณ์ด้วยความคิดที่จะช่วยผู้อื่น” (ประพจน์ อัครวิรุฬหาร, ๒๕๕๖: ๔-๕)

การเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบชาดกในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** แสดงให้เห็นกลวิธีการเล่าเรื่องที่แบบยล โดยใช้ทั้งการเพิ่มเติมและตัดทอนเนื้อหาในการดำเนินเรื่องเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องของเหตุการณ์อย่างสมเหตุสมผล ส่งผลต่อการนำเสนอแนวคิดอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสื่อสารกับผู้อ่านได้ชัดเจน นอกจากนี้ เนื้อหาที่เปลี่ยนตอนท้ายเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์แล้ว จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนเนื้อหาท้ายเรื่องพระมหาชนกเป็นพระประสงค์ของพระองค์ท่านอย่างชัดเจน กล่าวคือ

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยหลายส่วนประกอบด้วยส่วนที่เป็นภาษาไทย ที่มาจากพระไตรปิฎก ซึ่งเอามาตรงจากพระไตรปิฎกที่แปลเป็นภาษาไทย คำพูดหรือคำที่มีอยู่ในนั้นเอามาตรงส่วนที่สองเอามาดัดแปลง เพื่อให้ตัวหนังสือบางอย่างหรือคำบางคำที่ไม่ตรงกับความคิดในสมัยนี้ ก็ได้ดัดแปลงบ้าง ในที่สุดก็มีความคิดบางอย่างที่อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับบุคคลในปัจจุบันนี้ก็ได้เว้น และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เขาใจว่าไม่ได้เรียนใน

โรงเรียน เป็นภาษาที่อาจจะดูแปลกไปหน่อย บางส่วน เพราะว่า จะต้องให้เข้าใจว่าเรื่องเป็นเรื่องเก่าโบราณ นับเวลาไม่ได้ ภาษาก็จะต้องให้โบราณหรืออาจจะเป็นปริศนาบ้าง...นอกจากนี้ก็ได้เขียนเป็นตัวอักษรโบราณ คืออักษรเทวนาครี ซึ่งเป็นสิ่งที่ลำบากมาก เพราะว่าผู้รู้ภาษาโบราณก็มีน้อยคน ทั้งหมดนี้จะต้องอาศัยความละเอียดในการจัดให้ถูกต้อง และพอเป็นที่พอใจ

การแสดงออกมาซึ่งเป็นความคิดหลักของชาตกนี้ คือให้เห็นว่าความเพียรต้องมี และสำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไรต้องมีความเพียร แม้จะไม่เห็นอย่างในเรื่องนี้ คือแม้จะไม่เห็นฝั่งต้องว่ายน้ำต่อไป และมีคำตอบอยู่ว่าทำไมต้องว่ายน้ำ ไม่เห็นฝั่งมีประโยชน์อะไร มีประโยชน์ เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืน ก็จะได้พบเทวดา

...

ฉะนั้นในที่นี้จะต้องขอบใจท่านทั้งหลายทุกคนที่มาชุมนุมกันในที่นี้เพื่อที่จะรับรู้หนังสือนี้มีขึ้นแล้ว **ที่ต้องขอบใจเพราะว่าหนังสือเรื่องนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่ามีมีความสำคัญ และโดยที่ เป็นผู้ที่ได้ก่อกำเนิดมา เป็นตัวการ รู้ว่าตัวเองเป็นผู้ที่ทำขึ้นมาถ้าไม่มีตัวเราเองมีแต่ชาตก แล้วก็ยังมีแต่ชาตกภาษาไทยที่แปลมาจากภาษาบาลี มีแต่ชาตกอาจจะเป็นภาษาอังกฤษที่เขาแปลมาจากภาษาบาลี ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่องและไม่มีมีความหมายอะไรมากนัก**

...และเชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนทั้งไทยและเทศ

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๓๙: ๗-๙)

พระราชดำรัสที่ยกมาข้างต้นเน้นข้อความโดยผู้วิจัย แสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ชาตก ทั้งการคงเนื้อหาจากพระไตรปิฎก การคงภาษาโบราณและการดัดแปลง การเปลี่ยนเนื้อหาในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**มีจุดประสงค์สำคัญเพื่อ

ประโยชน์กับคนในสังคมปัจจุบัน ดังที่ว่า “ความคิดบางอย่างที่อาจจะไม่เป็นประโยชน์กับบุคคลในปัจจุบันนี้ ก็ได้เว้น และได้มีการตกแต่งส่วนใหม่ที่เขาใจว่าไม่ได้เรียนในโรงเรียน” โดยเฉพาะการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อให้ความรู้และปัญญา เป็นการย้ำเน้นว่าความรู้และปัญญาเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ การเปลี่ยนเนื้อหาขาดกยังคงการนำเสนอแนวคิด คือ “สำคัญที่สุดว่าคนเราทำอะไร ต้องมีความเพียร” และประโยชน์ของความเพียรที่จะต้องเพียรพยายามแม้มองไม่เห็นฝั่งซึ่งเป็น “ความเพียรอันบริสุทธิ์” ทั้งนี้ “เพราะหากไม่เพียรที่จะว่ายน้ำเป็นเวลาเจ็ดวัน เจ็ดคืน ก็จะได้พบเทวดา” การเลือกเน้นย้ำผลของความเพียรผนวกกับความเชื่อเรื่องเทวดา เป็นอีกมิติหนึ่งในการนำเสนอแนวคิดว่าเทวดาจะให้คุณแก่คนที่ช่วยเหลือตนเอง เทวดาอยู่ในฐานะผู้ช่วยเหลือและเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จสมดังปรารถนา อันเกิดจากการกระทำความเพียรมิได้เกิดจากเทวดาบันดาล แนวคิดสำคัญที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์ต้องการสื่อสารกับผู้อ่าน คือ “ความเพียรอันบริสุทธิ์” อันเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับ “วิริยบารมี” แนวคิดสำคัญของชาตกเรื่องนี้

กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบเนื้อหาด้วยการนำเนื้อหาจากรรณคดีชาตกมาดัดแปลงและเปลี่ยนตอนจบเพื่อสืบทอดแนวคิดวิริยบารมี โดยการดัดแปลงเนื้อหาทำให้บารมีข้อนั้นชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ การเปลี่ยนตอนจบเนื้อหาได้เพิ่มแนวคิดเรื่องปัญญา อันเป็นปัญญาบารมีของตัวละครพระมหาชนก ที่แสดงให้เห็นจากบทสนทนาโต้ตอบกับนางมณีเมขลา การใคร่ครวญและความตระหนักรู้จากเหตุการณ์ต้นมะม่วงถูกทำลาย รวมถึงการตั้งสถาบันการศึกษาเพื่อสร้างปัญญาให้กับประชาชน กลวิธีดังกล่าวนี้เป็นการดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อนำเสนอแนวคิดอันสอดคล้องกับสภาวะการณ์ในสังคมไทย พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**จึงแสดงให้เห็นการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าทศชาติชาตกในฐานวรรณคดีชาตกสมัยใหม่ การสืบทอดแนวคิดทศบารมีอันเป็นหลักธรรมสำคัญในวรรณคดีพระพุทธศาสนา ทั้งยังแสดงพันธกิจในฐานวรรณคดีคำสอนเช่นเดียวกับการที่พระพุทธเจ้าเลือกเล่าอดีตชาติของพระองค์เพื่อการสอนพระภิกษุสาวกในบริบทต่าง ๆ

นอกจากนี้ ส่วนที่กล่าวว่า “ต้องอาศัยความละเอียดในการจัดให้ถูกต้อง” และ “หนังสือเรื่องนี้เป็นที่รักของข้าพเจ้าเอง เป็นสิ่งที่เห็นว่ามีค่าสำคัญ ...ถ้า

ไม่มีตัวเราเองมีแต่ขาดก ใครไปอ่านก็ไม่รู้เรื่องและไม่มีความหมายอะไรมากนัก” เป็นการย้ำถึงคุณค่าความสำคัญของการสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณคดีชาตก ทั้งยังแสดงถึงพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช “...เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์กับทุกคน และเป็นประโยชน์กับประชาชนทั้งไทยและเทศ” พระราชดำรัสที่กล่าวถึงประโยชน์ของชาตก และกล่าวถึงในฐานะ “หนังสือเรื่องนี้ เป็นที่รัก” นำไปสู่การตีความเชื่อมโยงตัวบทพระราชนิพนธ์กับพระราชกรณียกิจ ในมิติที่หลากหลาย นอกจากนั้น การผลิตซ้ำวาทกรรม ดังเช่น การนำเสนอ พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในรูปแบบหนังสือภาพประกอบ ๒ ขนาดกับรูปแบบการ์ตูน การคัดเอาข้อความบางส่วนจากเนื้อหาและภาพประกอบไปใช้ใน ส.ค.ส. พระราชทาน ปีต่าง ๆ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญของวริยบารมียกเป็นมิตการสอนลักษณะหนึ่ง เช่น

ภาพที่ ๒: ภาพ ส.ค.ส. พระราชทาน

<http://kanchanapisek.or.th/kp๔/book๓๔๔/card-๑๓.html> [๒๐๑๖, Dec ๗]

<http://www.tlcthai.com/newyear/wp-content/uploads/๒๐๑๑/๑๒.jpg>

[๒๐๑๖, Dec ๗]

กลวิธีดังกล่าวทำให้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เผยแพร่ไปในวงกว้าง มีพลัง ในการสื่อสาร และเป็นที่ยึดจำ ประกอบกับชื่อเรื่อง “พระมหาชนก” มีนัยยะความหมาย สัมพันธ์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ประชาชนยกย่องเทิดทูน พระองค์ไว้ในฐานะ “พ่อของแผ่นดิน” ในมิตินี้เมื่อผนวกรวมกับความคิดที่ว่า

พระมหากษัตริย์คือพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี การนำเสนอภาพเชื่อมโยงระหว่างพระโพธิสัตว์กับพระมหากษัตริย์ ตัวละคร และชื่อ “พระมหานก” กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชในฐานะผู้ทรงพระราชนิพนธ์ พระราชนิพนธ์**พระมหานก** จึงเป็นทศชาติชาดกประจำรัชกาลที่ก่อให้เกิดกระแสความนิยมและใช้เป็นตัวบทที่นำไปสร้างสรรค์ ผลิตซ้ำ หรือประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ

กล่าวได้ว่า การดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายไปจนจบเรื่องในพระราชนิพนธ์**พระมหานก** แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรควรรณคดีชาดก และเป็นการสืบทอดพันธกิจในด้านการสอน โดยเฉพาะมิติที่พระมหากษัตริย์ใช้เรื่องชาดกสอนประชาชน การผลิตซ้ำวาทกรรมเป็นการสอนซ้ำเพื่อให้เกิดความเข้าใจ กระจำชัดและปฏิบัติตามได้ ส่วนการนำเสนอในหลายรูปแบบเป็นการสอนให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับความรู้และทุกวัยโดยใช้สื่อในกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือ พระราชนิพนธ์**พระมหานก**จึงเป็นชาดกประจำรัชสมัยในรัชกาลที่ ๙ และเป็นวรรณคดีชาดกสมัยใหม่อันยืนยันการดำรงอยู่ของทศชาติชาดกที่สืบทอดผ่านมิติเวลา ทั้งยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของผู้สร้าง ผู้เสพ และบริบทสังคมในวัฒนธรรมการสร้างสรรควรรณคดีชาดก

การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง

พระราชนิพนธ์**พระมหานก**ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สร้างสรรค์และนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องหรือ Picture-Story Book ภาพประกอบที่ใช้เป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยวาดใหม่โดยศิลปินไทย “รูปที่ประกอบเรื่องเป็นฝีมือของศิลปินไทย ซึ่งได้ทุ่มเททั้งกำลังกายและกำลังความคิดอย่างเต็มที่ เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช, ๒๕๔๐:๘) จากบทพระราชปรารภที่กล่าวว่า “เพื่อถ่ายทอดความงามของเรื่องนี้ให้ครบถ้วนสมบูรณ์” นั้น ในมิติวรรณคดี การรังสรรค์ “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” แสดงให้เห็นความสำคัญของพระราชนิพนธ์**พระมหานก**ในฐานะงานพระราชนิพนธ์ที่มีความเป็นเลิศและใช้เป็นต้นแบบในการสร้างงานต่อไปได้

ความประณีตในการสร้างงานและกระบวนการสร้างสรรค์ตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์เพื่อให้เกิด “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” นั้น หัวหน้าโครงการจัดทำหนังสือพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** กล่าวไว้ดังนี้

ใช้ศิลปิน ๘ ท่าน เลือกคนที่มีฝีมือจริง ๆ มีพื้นฐานทั้งที่เป็น ศิลปะไทยและพื้นฐานร่วมสมัยด้วย พระเจ้าอยู่หัวพูดว่า อยากจะได้ ศิลปะที่เป็นสมัยรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านเคยเอาบทพระราชนิพนธ์ ให้ศิลปินทำมาแล้ว แต่ทำออกมาเหมือนจิตรกรรมฝาผนัง ท่านไม่ โปรด ผมเตรียมผลงานและประวัติทุกคนให้ท่านทอดพระเนตร ก่อนเข้าเฝ้าฯ ท่านรับให้ทั้ง ๘ ท่านมาช่วยงานนี้ ตอนเข้าเฝ้าฯ ครั้งแรก ให้คณะทำงานเข้าเฝ้าฯ เป็นกลุ่มสุดท้ายของวัน นั่นคือ พระองค์ท่านให้เวลากับกลุ่มนี้มาก และเมื่อไปถึงท้องพระโรง ในหลวงประทับอยู่ก่อนแล้ว มานั่งรอ แสดงว่าพระองค์ท่าน เอาพระทัยใส่มาก ๆ

...

ทรงแนะนำศิลปินทั้ง ๘ ท่านในการปรับแก้งาน ทุกคนยอม แก่เพราะท่านมีเหตุผล อย่าลืมว่าในหลวงท่านผ่านการเป็นศิลปิน มาแล้ว ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เพราะฉะนั้นทรงเข้าใจศิลปิน

...

ศิลปินทุกคนสัญญากันตั้งแต่ต้นว่า ทำงานถวายพระเจ้าอยู่หัว จะไม่มีข้อ ไม่มีการถกเถียงกลางคัน ทำงานกันด้วยความเพียร

(พิชญ์ สุภณมิตร, รายการต่างคนต่างคิด)

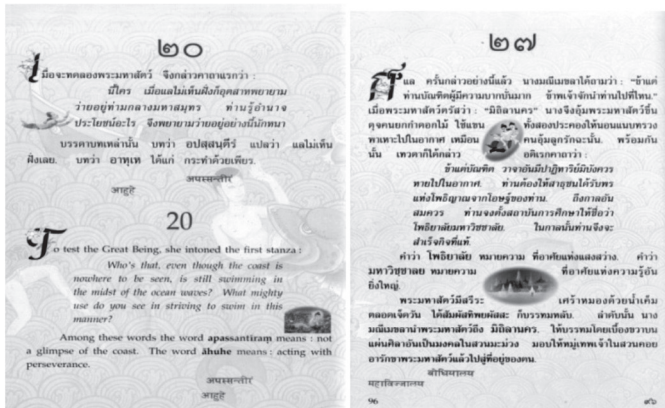
นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้พระราชทาน เหรียญพระมหาชนกทองคำแท้ และสลักพิเศษว่า “พระราชทาน” ให้คณะทำงาน และ ทรงเสด็จไปทอดทองสร้างเหรียญพระมหาชนกที่วัดบวรนิเวศด้วยพระองค์เอง

ดังนั้นแล้ว การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในรูปแบบหนังสือ ภาพประกอบเรื่อง เป็นการสืบทอดขนบการสร้างศิลปะและวรรณคดีให้เป็นสมบัติของ แผ่นดิน ทั้งนี้ การใช้กลุ่มศิลปินวาดภาพประกอบเรื่องร่วมกันเป็นคณะ สืบทอด

ชนบการสร้างงานด้วยการระดมปัญญาเพื่อสร้างงานตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์วรรณคดีและพระพุทธศาสนา ทั้งยังแสดงให้เห็นความคิดเรื่องกุศลกับศรัทธาในการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา การสร้างงานถวายพระมหากษัตริย์ รวมถึงการใช้วรรณคดีขดกเพื่อเฉลิมพระเกียรติ

หนังสือภาพประกอบเรื่องกับการสร้างสรรค์ภาพประกอบ

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้วิธีการแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยและจัดวางเนื้อหาเป็นสัดส่วน โดยใช้หนึ่งคาถากับหนึ่งตอน ใช้ภาพประกอบขนาดเล็ก ๆ แทรกในเนื้อหา และใช้สีสันทสวยงาม การใช้ตัวอักษรมีทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษและอักษรเทวนาครีทำคำแปลคาถา ลักษณะเหล่านี้ช่วยสร้างความน่าสนใจในการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิด ทั้งยังสามารถใช้สื่อสารกับบุคคลหลายระดับได้ การใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษาอังกฤษแสดงความเป็นไทยและเป็นสากล การใช้คาถาแสดงให้เห็นความสำคัญของการ “บันทึก” เรื่องพระมหาชนกในฐานะเรื่องเล่าสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดการใช้ภาษาบาลีบันทึกพระไตรปิฎก รวมถึงการใช้ตัวอักษรเทวนาครีมีที่มาจากอินเดียอันเป็นแหล่งกำเนิดเรื่องชาดก ดังนั้นแล้ว การสร้างสรรค์พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นหนังสือภาพประกอบเรื่องจึงมีนัยยะทางความหมายทั้งยังแสดง “ความงาม” และ “ความสมบูรณ์” อันเกิดจากการความประณีตในการสร้างสรรค์ ดังตัวอย่าง

ภาพที่ ๓: ภาพรูปแบบการนำเสนอและการจัดวางเนื้อหา

การนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่องโดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอนย่อยสั้น ๆ เป็นกลวิธีที่ส่งผลดีต่อการย้ำเนื้อหาในแต่ละตอนให้ชัดเจนมากขึ้น สำหรับผู้อ่านทำให้ง่ายต่อการอ่าน ติดตามและทำความเข้าใจ นอกจากนี้ การใช้เทคนิคของสื่อสิ่งพิมพ์ในการสร้างสรรค์ภาพประกอบ ทำเป็นหนังสือเล่มขนาดกะทัดรัด ก็ทำให้น่าสนใจและสามารถเข้าถึงผู้อ่านทุกกลุ่มทุกวัย รวมทั้งการจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่และจำหน่ายทำให้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นที่รู้จักและเผยแพร่ไปในวงกว้าง

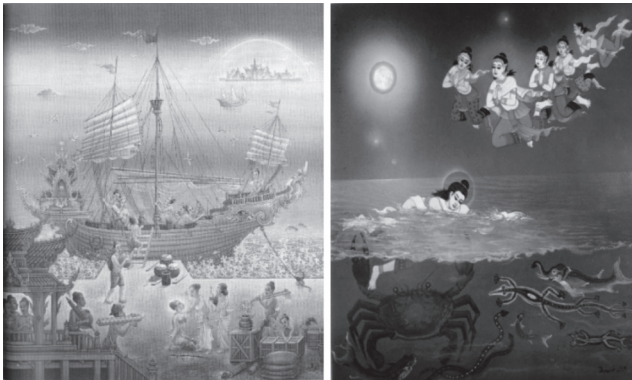
พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ใช้ภาพประกอบเรื่องเป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทยที่วาดใหม่โดยศิลปินไทย มีการระบุชื่อศิลปินกับภาพที่วาดไว้ท้ายเล่ม การรวบรวมศิลปินที่มีชื่อเสียง ที่สร้างงานในสมัยรัชกาลที่ ๙ มาสร้างสรรค์ภาพประกอบในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** เป็นการรวบรวมลีลาการวาดภาพแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นการกระตุ้นของศิลปินแต่ละคน บันทึกไว้เป็นสมบัติแผ่นดิน เช่นตัวอย่างความวิจิตรงดงามของภาพเหล่านี้

ภาพที่ ๔: ภาพพระโปลงนกหนิ

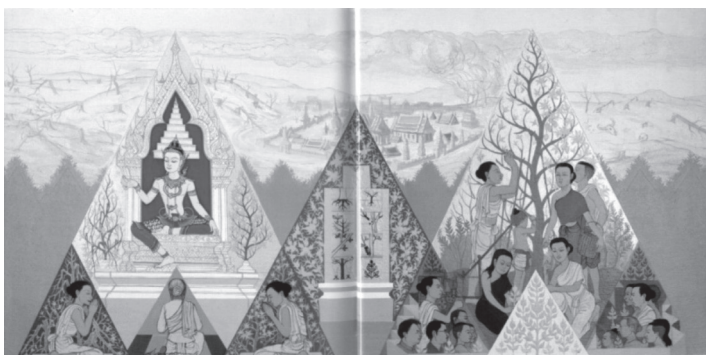
ภาพที่ ๕: ภาพพระโพธิสัตว์บังเกิดในครรภ์ ภาพพระเทวีนขึ้นเกวียน

ภาพที่ ๖: ภาพพระมหานกถวายบังคมลาพระมารดา ภาพพระมหานกกับเทวดา

ภาพที่ ๗: ภาพพระมหานกมนสิการถึงนางมณีเมขลา

ภาพที่ ๘: ภาพการฟื้นฟูต้นมะม่วง

การสร้างสรรค์ภาพในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**และนำเสนอในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบความสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมกับทศชาติชาดก ดังเช่นการใช้ภาพเล่าเรื่องแบบจิตรกรรมฝาผนัง และการเล่าทศชาติชาดกด้วยภาพกับเนื้อหาในสมุดไทย ในบริบทหนึ่งสมุดไทยได้เก็บรักษาและบันทึกเรื่องเล่าทศชาติชาดกสืบทอดไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน การสร้างสรรค์หนังสือภาพประกอบเรื่องเป็นรูปแบบการนำเสนอในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่มีปัจจัยเรื่อง การพิมพ์เข้ามาแทนที่การจารจารึกลงบนวัสดุจากธรรมชาติแบบสมุดไทย นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับการสืบทอดศาสนา การถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธศาสนาในงานศิลปะ การสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นพุทธบูชา เหล่านี้เป็นกระบวนการสร้างเสพที่มีมายาวนานในการสืบทอดและสร้างสรรค์ทศชาติชาดก

บทสรุป

การศึกษา**พระมหาชนก**พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบวรรณคดีชาดก ได้แก่ การสืบทอดขนบเนื้อหาด้วยการนำเรื่องทศชาติชาดกมาสร้างสรรค์ใหม่ การสืบทอดขนบแนวคิดทศปารมีผ่านตัวละครพระมหาชนก การสืบทอดขนบเนื้อหาและแนวคิดดังกล่าวใช้กลวิธีการดัดแปลงและการเปลี่ยนเนื้อหาตอนจบเรื่อง เพื่อแสดงให้เห็นแนวคิดวิริยบารมีและปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างเด่นชัด กล่าวคือ การย้ำเน้นปัญญาของพระมหาชนก

ปรากฏในการดำเนินเรื่องแต่ละลำดับเหตุการณ์ทั้งตอนเรือแตก ตอนสนทนาโต้ตอบกับนางมณีเมขลา ตอนต้นมะม่วงถูกทำลาย และตอนสร้างสถาบันการศึกษาโพธิยาลัย เนื้อหาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวิริยะนำสู่ปัญญา และปัญญานำสู่ความหลุดพ้น นั่นคือปัญญาตระหนักรู้ของพระมหาชนกเกิดในขณะกระทำความเพียร และประสบการณ์ทางปัญญานั้นนำมาใช้สร้างปัญญาให้แก่มวลมนุษย์ พระมหาชนกจึงเป็นพระโพธิสัตว์ที่สั่งสมบารมีเพื่อบรรลุพุทธะด้วยวิริยะและปัญญา ในมิตินี้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**สืบทอดพันธกิจสำคัญคือ การสืบทอดแนวคิดเรื่องทศบาปมีอันนำไปสู่ปัญญาซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้นแล้ว การดัดแปลงและเปลี่ยนเนื้อหาตอนท้ายไปจนจบเรื่องในพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** แสดงให้เห็นการสืบทอดขนบการสร้างสรรค์วรรณคดีชาดก และเป็นการสืบทอดพันธกิจในด้านการสอน โดยเฉพาะมิติที่พระมหา-กษัตริย์ใช้เรื่องชาดกสอนประชาชน การผลิตซ้ำว่าทศบาปเป็นการสอนซ้ำเพื่อให้เกิดความเข้าใจกระจ่างชัดและปฏิบัติตามได้

การใช้รูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง และการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหา สืบทอดขนบเรื่องภาพจิตรกรรมกับการนำเสนอแนวคิดและการบันทึกเรื่อง นอกจากนี้ การนำเสนอทั้งในรูปแบบหนังสือภาพประกอบเรื่อง และหนังสือการ์ตูนเป็นการสอนให้เหมาะสมกับประชาชนทุกระดับความรู้และทุกวัย โดยใช้สื่อในกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือ การนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายทำให้เกิดการตีความหลายระดับและเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา ดังปรากฏในพระราชปรารภพระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)** พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ว่า “แต่หนังสือพระราชนิพนธ์นี้ ก็ยังอ่านค่อนข้างยากด้วยความซับซ้อนของข้อความและภาพ ทำให้มีการวิจารณ์และตีความกันในทางต่าง ๆ นานา.” และ “ในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ (พ.ศ. ๒๕๕๒) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พิมพ์ พระราชนิพนธ์เรื่อง **พระมหาชนก** ฉบับการ์ตูน โดยโปรดเกล้าฯ ให้ศิลปินผู้ชำนาญการที่สุดเป็นผู้วาดรูป และโปรดฯ ให้พิมพ์ด้วยกระดาษทอง เพื่อความประหยัดให้ทุกคนมีโอกาสได้อ่าน.” พระราชนิพนธ์เรื่อง**พระมหาชนก (ฉบับการ์ตูน)** นำเนื้อหามาจากหนังสือภาพประกอบเรื่อง กระบวนการสร้างสรรค์ในลักษณะนี้แสดงความสำคัญของตัวบทพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ทั้งในฐานะการสืบทอดขนบจากทศชาติชาดกและการเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ต่อ

ความสำคัญของตัวพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** ในฐานะต้นแบบของการสร้างงานอาทิเช่น ภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง**พระมหาชนก** (จากพระมหาชนกฉบับการ์ตูน ๔ สี) ใช้เป็นสื่อในการสอนของโครงการโทรทัศน์เนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (พ.ศ.๒๕๔๒) ต่อมานำมาออกอากาศในรายการโทรทัศน์ “เพื่อนแก้ว” ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. และละครแอนิเมชันเฉลิมพระเกียรติเรื่อง**พระมหาชนก** ของกรุงเทพมหานคร เผยแพร่ทางโมเดิร์นไนน์ทีวี (พ.ศ.๒๕๕๖) ละครแอนิเมชันเรื่องนี้นำเสนอในลักษณะการผสมผสานระหว่างเทคนิคแอนิเมชันกับละครโทรทัศน์ โดยนำพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**มาสร้างสรรค์เป็นบทโทรทัศน์ เป็นโครงการของกรุงเทพมหานครที่จัดทำขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๖ พรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๕๖ การใช้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์นอกจากจะแสดงการผสมผสานรูปแบบและกลวิธีการนำเสนอแล้วยังแสดงให้เห็นการผลิตซ้ำผ่านสื่อสมัยใหม่อันแสดงความสำคัญของพระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**ในฐานะทศชาติชาดกประจำรัชกาลที่ ๙

พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก** สร้างสรรค์และตีพิมพ์เผยแพร่ในโอกาสพิเศษของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทั้งยังผลิตซ้ำเป็นฉบับการ์ตูนในวารสารพิเศษแห่งการเฉลิมฉลอง เป็นนิตยสารที่พระมหากษัตริย์ทรงมอบ “ปัญญา” ให้แก่ประชาชน อีกประเด็นหนึ่ง เมื่อมีการใช้พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ และสร้างสรรค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนา อันเป็นความคิดที่มีรากฐานมายาวนานในสังคมไทย กล่าวคือการสร้างงานเพื่อเฉลิมพระเกียรติแสดงถึงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระมหากษัตริย์ ขนบการสร้างงานถวายกษัตริย์ด้วยความประณีต ประกอบกับความคิดเรื่องกษัตริย์คือสมมุติเทพราชา พุทธราชา และธรรมราชา นอกจากนี้ยังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีพระพุทธานุชาดกกับวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติ ดังปรากฏการสรรเสริญพระมหากษัตริย์ทั้งในฐานะธรรมราชาและพุทธราชาในวรรณคดีเฉลิมพระเกียรติหลาย ๆ เรื่อง การใช้แหล่มหชาติหรือเทศน์มหาชาติเพื่อการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ รวมถึงพระบรมวงศานุวงศ์

ก็เป็นชนบทที่นิยมนำมาใช้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สะท้อนศรัทธาและความคิดเรื่อง อานิสงส์ของการสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดบุญกุศลสูงสุด จึงสร้างสรรค์ งานเพื่อแสดงความจงรักภักดีและความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อพระมหากษัตริย์

กล่าวได้ว่า พระราชนิพนธ์**พระมหาชนก**แสดงให้เห็นความสำคัญของเรื่อง เล่าทศชาติชาติตกในสังคมไทยสมัยใหม่ บทบาทหน้าที่ในฐานะวรรณคดีพุทธศาสนา ของไทย รวมถึงแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ การปรับเปลี่ยนวิธีการสืบทอด และการเผยแพร่ทศชาติชาติตกให้ดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยได้ แสดงให้เห็นพันธกิจของวรรณคดีชาติตกในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ทั้งใน กระบวนการการให้ความรู้ การอบรมสั่งสอน รวมถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ความคิด ทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการผลิตซ้ำของสื่อและสถาบันทางสังคม อันจะนำไปสู่ อุดมคติสูงสุดของสังคม ทั้งยังจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีกับสังคม วรรณคดีกับจิตรกรรม รวมถึงคุณูปการในแง่ของการเก็บรักษาและส่งต่อองค์ความรู้ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่งในวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ ของไทย แสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำรงอยู่ของชนบดานเนื้อหาที่มีการสืบทอดต่อกัน มาจากกรุ่นหนึ่งมาสู่กรุ่นหนึ่ง เป็นการเก็บรักษาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและ วรรณคดีให้เป็นสมบัติสำคัญของชาติสืบไป

บรรณานุกรม

- กุสุมา รักษมณี. (๒๕๕๙). **กุสุมาวรรณนา ๖: วิวิธารประพันธ์**. กรุงเทพฯ: ภาควิชา ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประจักษ์ อัครวิรุฬหาร. (๒๕๕๖). **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๓๙). **กระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับ พระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก”**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๓๙). **พระมหาชนก**. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๔๐). **พระมหาชนก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. (๒๕๕๗). **พระราชนิพนธ์ เรื่อง พระมหาชนก ฉบับการ์ตูน**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

พิษณุ ศุภนิมิตร. ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๔. **ต่างคนต่างคิด** [รายการโทรทัศน์ออกอากาศทางช่องอมรินทร์ทีวีช่อง ๓๔]

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. (๒๕๒๔). **ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหามงกุฎราชวิทยาลัย. (๒๕๔๓). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่ม ๔ ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: มหามงกุฎราชวิทยาลัย.

รินฤทัย สัจจพันธุ์. (๒๕๕๒). **จากเก่าสู่ใหม่ วรรณศิลป์ไทยไม่ล้นสูญ**. กรุงเทพฯ: ศูนย์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. (๒๕๔๒). พระมหาชนก: โมกขธรรมแห่งปัจจุบันสมัย. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** ๒๐, ธันวาคม : ๑๘๕-๒๐๑.

อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (๒๕๕๘, กันยายน). ““ทศชาติ” กับทศบารมี: การศึกษาเปรียบเทียบ”. **ทอแพรดอกไม้ในสายธารา** จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส ๖๐ ปี รองศาสตราจารย์ ดร. สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา: ๒๔๒-๒๖๔.